

Recensioner.

Hymnologi.

S. Widdig: *Dansk Messe, Tide- og Psalmesang 1528—1573. Vol. I. Messen og Tidesangen.* 240 s. Levin & Munksgaards Forlag, København 1933.

Danmark saknar, så vitt jag har mig bekant, en modern motsvarighet till Rodhes utomordentligt värdefulla bok »Svenskt gudstjänstliv». Engelstofts utan tvivel förtjänstfulla arbete »Liturgiens eller Alterbogens og Kirkeritualets Historie i Danmark» — tryckt 1840 och sålunda nära 100 år gammalt — är väl allttjämt huvudverket. Ett förträffligt supplement till Engelstofit i (icke blott) musikaliskt hänseende erbjuder Abrahamsens »Liturgisk Musik i den danske Kirke efter Reformationen» (1919). Ett försök till ett mera detaljerat genomplöjande av reformations-tidens även i liturgiskt hänseende så betydelsefulla historia föreligger nu i Widdigs ovan citerade arbete.

Enligt Abrahamsen låta de cirka 50 åren 1528—1573 ur dansk liturgihistorisk synpunkt naturligt indela sig i tvenne perioder med Kirkeordinansen 1537 som gräns. Tiden intill Kirkeordinansen är de trevande försökens tid. Någon officiellt fastställd mässordning existerar icke utan i de särskilda reformationscentra utbildas på privat väg lokala ritual, av vilka tvenne blivt i tryck bevarade. Det äldsta är Malmömassan (utan tryckår, tidigare daterad till 1529, numera i allmänhet till 1528). Såsom dess upphovsman står Claus Mortensen och såsom dess närmaste förebilder *Nürnbergermässan* av år 1525 och Luthers *Deutsche Messe* av 1526. Av stor betydelse blev denna genom att upptagas även i Köpenhamn. Den andra av dessa bevarade lokala mässordningar är upptagen i 1535 års liturgiska Handbok. Dess hemort är okänd liksom dess författare. Atminstone delvis synes Luthers *Deutsche Messe* ha varit förebild även för denna. Karakteristisk för denna period är, säger

Abrahamsen, fiendskapen till latinet och den gregorianska sången. Hans slutomdöme är hårt, men efter allt att döma mycket befogat: Hvad denne Periode yder os paa det liturgisk-musikalske Omraade har intet med Kunst at gøre.

Den andra perioden börjar som sagt med Kirkeordinansen av år 1537, som visar oss Danmarks första officiella evangeliska högmäsoordning, och avslutas med Thomissøns Salmebog 1569 och Jesperssens Graduale 1573, båda tillsammans utgörande den mognaste frukten av vad Danmark under reformationsårhundradet (och väl även sedan) lyckats åstadkomma på gudstjänstlivets område. Både latinet och den gregorianska sången ha i Gradualet återfått en hedersplats i mässan. Viktiga årtal under perioden äro 1553, då Hans Tausens Salmebog utkom och 1556, tryckåret för Palladii Alterbog. Perioden karakteriseras av att vid sidan av de tidigare antydda tendenserna mot liturgi-ens utarmning växer förståelsen för den gamla liturgi-ens skönhet, varigenom latinet åter kommer till heders och dess berättigande vid sidan av modersmålet vinner erkännande liksom den gregorianska koralens lämplighet vid sidan av den evangeliska koralen.

Det är en detaljerad redogörelse för mässan och tidegården under dessa båda skeden, som Widdig med sin bok vill giva. Det första anmäla-rens måste göra är emellertid att uttala en anmärkning. Bokens första del, omfattande icke mindre än 68 sidor, är ägnad åt en relativt obehövlig skildring av Luthers liturgiska reform, åt vilken det förvisso i ett arbete av denna art varit tillräckligt att anslå ett mycket måttligt urymme. Vad som i synnerhet gör, att man med oblida ögon ser denna långa Lutherstudie är att författaren samtidigt helt och hållet försummar att lämna någon redogörelse för gudstjänstlivets allmänna utveckling i Dan-

mark under reformationstiden. Icke ens så mycket som en samlad förteckning och kort karakteristik av de många citerade danska liturgiska källorna står till att upptäcka, ehuru författaren s. 34 skriver: »Om de danske Skrifter, som betegner det liturgiske Brud, henvises til Litteraturfortegnelsen.» Som det nu är, kastas läsaren med bokens andra avdelning »Messen» i sanning alltför hårdhänt *in medias res*. Avdelningen består nämligen av en ytterst detaljerad redogörelse för varje särskilt liturgiskt moment för sig, mycket värdefull och nödvändig, men ur vilken det är fullständigt omöjligt att hämta någon konkret bild av de särskilda mässordningarna som helheter eller av de ledande tankarna i utvecklingen. Önskar man en sådan, torde man sålunda alltfört få hålla sig till Abrahamsens skissartade skildring.

I den första avdelningen fäster man sig vid att författaren när han å ss. 35 ff. i fem punkter sammanfattar den huvudsakliga innebörden i »det liturgiske Brud» icke nämner modersmålets införande såsom kultspråk. Nog hade detta varit värt att nämna minst lika mycket som att instiftelseorden skulle läsas med hög röst. Man behöver blott tänka på vilken katastrofal betydelse denna förändring skulle få för den gregorianska sången, som tydligen ligger författaren varmt om hjärtat. Ytterligare ett par detaljer må påpekas. Sekvensen *Dies iræ* infördes i Sverige redan 1921 genom det då auktoriserade psalmbokstillägget och icke först 1925 genom »O. Olssons Koralbok». Varifrån författaren fått den å s. 129 uppdykande, i högsta grad förvånande uppgiften, att i Sverige nattvardsmässans *Helig* fått träda tillbaka för *Esaie Prophetenoms hände det* så är mig oförklarligt.

Bokens tredje och sista avdelning behandlar tidegården. En kortfattad översikt av officiets historia före reformationen inleder den. Det synes som om Bataffols *Histoire du Breviaire romain* varit

författaren obekant, annars hade han väl icke kunnat underlåta att antyda påskvigiliernas betydelse för tidebönens äldsta utveckling. Framställningen av reformationens tidesång i Danmark verkar onekligen fattig. Detta intryck förstärkes, när man tänker på huru segt den svenska kyrkan bibehöll det viktigaste av den gamla tidegårdens rikedom, varom vi fått en begynnande föreställning först genom de båda senaste årtiondenas fynd av handskrivet material. Här har författaren verkligen i motsats till när det gällde mässan lämnat en allmän översikt, som blott tyvärr verkar mycket fragmentarisk, en omständighet som väl dock beror på källornas sparsamma uppgifter.

Slutligen må tilläggas att bokens yttre dräkt är sällsynt prydlig och välvärdad.

Knut Peters.

För orgel.

Waldemar Ahlén: *Lov vare dig, o Jesu Krist, koralpartita för orgel. Nordiska Musikförlaget.*

Dessa koralvariationer röja, glädjande nog, ett betydande inflytande från våra dagars »Orgelbewegung» både beträffande »ämnesval», komposition och registreringsförslag. Den utomordentligt sköna koralen (som, tyvärr, fått en så undanskjuten ställning vid vårt julfirande, trots att den ingalunda är »svår») har ju i »den gamla goda tiden» lockat en Buxtehude, en Pachelbel m. fl. till att skriva konstrika bearbetningar för orgel. Icke förty är Waldemar Ahléns koralpartita mycket välkommen. Den omständigheten att koralbokens melodi-avfattning och tonart använts samt att cantus firmus, var den än befinner sig, alltid framträder klar och tydlig, bidrager till att göra verket mycket användbart, inte minst som postludiemusik. Här kan det t. o. m. få en viss pedagogisk betydelse: att hos åhörarna riktigt inpränta melodien. Skulle någon i anledning härav miss-

tänka att det är fråga om torr »skolmästare-visdom», så bedrager han sig storligen. Ty variationerna äro omväxlande och intressanta och göra sig utmärkt, i all synnerhet om de utföras på ett »orgelbewegungs-instrument». A. R.

Blandad kör och orgel.

David Wikander: »Såsom hjorten trångtar till vattenbäckar» för blandad kör och orgel. »Höjen jubel till Herrens alla länder» för blandad kör och orgel. Nordiska Musikförlaget.

David Wikander är väl jämte Otto Olsson en av de få nu levande svenska tonsättare, som i kyrkliga verk givit oss något av bestående värde. De två motetter för blandad kör och orgel, som Nordiska Musikförlaget utgivit, äro ett värdefullt tillskott till vår på detta område fattiga litteratur. Visserligen höra de väl ej till det bästa som Wikander skapat, men de visa, att deras upphovsman är en tonsättare, som väl behärskar den kyrkliga stilen och som kan skriva en förnämlig och välklingande körsats. Båda motetterna äro lätt utförbara och lämpa sig väl även för mindre körer med begränsade röstresurser. De rekommenderas varmt. J. H.

Albert Runbäck: *Stå upp, var ljus.* (Preludium till Sv. psb. 69.) 4 s. Nordiska Musikförlaget. Pris 0:40.

Huru skall man ge körsången en god plats i gudstjänsten, men så att den blir en väsentlig del i och samhörande med densamma? Runbäck har sökt sig fram på den vägen att han utbygger preludiet till första psalmen och gör den till körkoral med orgel, byggd på den följande församlingssångens motiv och med text, som förbereder psalmen. Uppslaget är högst beaktansvärt. Det första provet, som meddelas, avsett att brukas som ingång till trettondedagen, visar Runbäckes förmåga av fast uppbyggnad av orgelns och körens stämmor kring de utvalda motiven, som här hämtats

ur koralen till psalm 69. Orgel och körsats tillsammans bilda en verkningsfull ingång till epifaniasfesten. Det vore önskvärt att flera sådana körkoraler publicerades. A. A.

Kyrkokonst.

Ragnar Hoppe, Elias Martin.
Akad. avhandling. Stockholm 1933.

En länge väntad konstnärsmonografi över en av vår målarkonsts mest intressanta och egenartade personligheter, Elias Martin, har nyss utkommit. Den bär i hög grad mognadens präge: varje om-döme och detalj i undersökningen äro sakliga och träffande. Här intresserar oss blott Martins religiösa konst, så länge omdebatterad och oftast fördömd. Kring hans bildserie, Fader Vår, grupperar sig en hel rad religiösa målningar, som alla vittna om en äktnaiv själs gripenhet inför det gudomliga och en barnafrom andes fantasi. Martin hade fasthållit vid viss svärmisk panteism, som härrörde ur hans konstnärliga ställning. Serien Fader Vår är emellertid inte bara märklig som konstnärlig och själslig bekännelse, den är också, som Hoppe framhåller, en slags folklig uppbyggelseskraft.

Förf. har emellertid icke brytt sig om att belysa Martin i tidens religiösa sammanhang. Det hade dock varit av intresse att få Martin inställd i den restaurations-tendens, som utmärker 1700-talets slut genom neologiens nedbrytande tack vare en pietistiskt betonad väckelse och en nyluthersk riktning, varpå särskilt skalder som Lidner och Stålberg, samt mål-lare som Hörberg äro utmärkta exempel. Sedd i detta sammanhang blir Martin en intressant förebådare till nyromantiken. B. Cgs.

Carl R. af Ugglas, Kyrkligt guld- och silversmide. Stockholm 1933. Kr. 1:50.

Häftet nr 2 i den populära serien »Ur Statens historiska museums samlingar» behandlar museets förråd av kyrksilver,

författad av antikvarien Carl R. af Ugglas. Trots att samlingen knappast kan betraktas som systematiskt hopbragt ger den dock en bild i smått av utvecklingen inom kyrkligt silversmide. Importföremålen dominera naturligtvis, framför allt bland kvalitetssakerna både under medeltid och nyare tid. Men redan för medeltidens vidkommande har förf. kunnat påvisa en rad inhemska arbeten ända från 1300-talets mitt. Stilen är först franskt påverkad och dekorationen i gravyr är oftast elegant. Under nästa århundrade blir stilen beroende av nordtysk guldsmedskonst.

Den dröjer segt kvar ännu under 1500-talet för att småningom avlösas av den yppiga tyska barocken. De bästa exemplen på denna äro krigsbyten från 30-åriga kriget, då man förresten inte heller försmädde medeltidskalkar och gamla kräklor.

Det vackra bildhäftet med sin instruktiva inledning och katalog, späckad med värdefulla sakuppgifter, ger läsaren anledning att uttala den förhoppningen, att förf. måtte fortsätta dessa studier för att rikta vårt vetande om isynnerhet svenskt medeltidssilver.

B. Cgs.

Meddelanden.

Val. Till domkyrkokantor i Linköping har valts musikdirektör Eskil Olsson, därstädes.

Kyrkosångsförbund i Stockholm. Ader-ton av Stockholms kyrkokörer med sina dirigenter i spetsen hade infunnit sig till Stockholms kyrkosångsförbunds konstituerande sammanträde i Musikaliska akademiens orgelsal onsdag 3 jan. Salen var fylld till sista plats av dem och en mängd kyrkomusiker och kyrkosångsvänner från huvudstaden, däribland en talrik skara präster. De närvarande hälsades välkomna av musikkantorn i Engelbrekt, musikdirektör David Ahlén, varpå man omedelbart skred till förbundets konstituerande. Härmed har huvudstaden i likhet med stiftet erhållit sin egen länge saknade kyrkosångsrepresentation.

Till förbundsordförande utsågs professor Olsson och till förbundsdirigent musikdirektör David Ahlén. Övriga styrelseledamöter blevo kyrkoherde Anders Hagarth, komminister G. Kyhlberg, direktör Sven Lizell, civilingenjör O. Lundqvist och fil. mag. J. Norrby med musikdirektörerna H. Lindqvist och A. Rude samt kyrkoherde E. Andræ som suppleanter.

Det nybildade förbundet blir en av-

delning av rikssammanslutningen Sveriges kyrkosångsförbund, vilket nu räknar över 8,000 medlemmar. Stockholmsförbundet räknar vid starten omkring 300 medlemmar, bland dessa flera prästmän.

Tysklands Kyrkosångsförbund (Evangelisches Kirchengesangsverein für Deutschland) har omorganiserats. Samtliga tidigare funktionärer hava frånträtt sina ämbeten. Centralutskottet har upplösts. Ledningen av föreningen tillkommer härefter en »Reichsobmann» och vid hans sida ett »Führerrat», som han själv utnämner. Därjämte finns ett centralråd i vilket landsförbunden äro representerade med en ledamot för varje 500:de medlem. Centralrådet väljer »Reichsobmann», valet konfirmeras av rikskyrkoregeringen. Som tillfällig »Reichsobmann» har utsetts Oberlandeskirchenrat Dr. Mahrenholz, Hannover, vilken tidigare tillhört kyrkosångsförbundets ledning och gjort sig känd som utgivare dels av tidskriften »Musik und Kirche» dels av arbeten om orgelns stämmor. Till medlemmar av ledarérådet ha kallats kyrkomusikdirektor Haufe, Leipzig, superintendent Thorhorst-Hamm i Westfalen, och professor Poppen i Heidelberg.